① विषय - ज्योतिष
पेज - 5
- 29×15 × 0.2 c.m.

धनं प्रवेदेत् क्रूर संयुत: शशीस्मरात् मृत्यु
... ...
जवैने करि पुर्न रेंद्र साधिव: ख्यातो मयो

② वाग्भट्टालंकार टीका
पेज - 15
- 27×15 × 0.3 c.m.

ओं श्री गणेशायनम: श्रीमान श्री आदि नाथ:
... ...
कि भ्रतंव्या धवच्चकवी सतिणोषि दारयति रीति

③ श्री सारावली
पेज = 1
= 28× 18 × 0.1 c.m.

राहु कित्रषषलायेलनात्सौम्यो निरीक्षित : सद्य:

निघ्नांतित दारिखां वातीं विरास्तीं प:पारम

वित ऊर्द्धोग्रः कृतनखीसमांसलभ्रुजः आगलुप्सवान्धर्मवि इंधुहीनवलान्समेतिचवरांसान्मैवसाप्यो
स्रजे ९ नित्यंलालयतिस्वदारतनयान् धर्मध्वजोयः कृशः स्वदः लामकटिर्गृहीतवचनः सौभा
ग्ययुक्तोलसः शीतालुर्मनुजोटनश्चमकरेसत्वाधिकः काव्यकृल्लुब्धोगम्यजनांगनासुनिरतः संत्यक्त
लज्जोघृणः १० करभगलः शिरालुः खरलोमशदीर्घतनुः पृथुचरणोरुपृष्ठ जघनास्यकटिर्व
धिरः परवनितार्थपापनिरतः क्षयवृद्धियुतः प्रियकुसुमानुलेपनसुहृद्घटजोध्वसहः ११ जल
परधनभोक्तावासदाराननरक्तः समकुचिरशरीरस्तुंगनासोबृहत्कः अभिभवतिसपत्नान्स्त्रीजि
तश्चारुदृष्टिः द्युतिनिधियनत्नात्र्यगीपंडितश्चांत्यराशौ १२ बलवतिराशौतदधिपतौचस्वबलयु
तः स्याद्यदितुहिनांशुः कथितफलानामविकलदाता शशिवदतोन्ये गुणैः ऽनुपरिचिंत्याः १३ इति
श्रीबृहज्जातकेवाराहमिहिरविरचिते चंद्रराशिस्वभावाध्यायः सप्तदशः १७ प्रथितश्चतुरोटनो
ऽल्पवित्तः क्रियगेत्वाथमध्यमोहितोन्यगे ऽभागे ऽविवस्वसगंधपण्यजीवी वनिताद्विट्कुशलस्तृतीयगे ॥

बृ
१९

१९

परमोच्चांशावर्जितेतचस्थे
तुङ्गअल्पवित्तोटनायुधर्मे
रवौमेषेगेयथाक्रमेणवृत्तादि = १

रवांमध्याद्वयोर्वलिनोरूक्रमध्यमेराकास्मिन्किंचित्
त्रिष्वक्लेशुनकिंचित् = २

6

कर्कस्थे ८

नगलः समेतिचवरांमेस्त्रा स्वहृहृतस्सल स्तोयोयानरतः स्ववेश्मसहितेजातः शशांकेनरः ८ तीक्ष्णां
स्थूलहनुर्विशालवदनः पिंगेक्षणोस्यात्मजः स्त्रीद्वेषीप्रियमांसकाननरुचिः क्रुध्यन्त्रकार्येचिरं क्ष
त्तुत्क्षोदररंतमानसरुजासंपीडितस्संगवान् विक्रांतः स्थिरधीः सुगर्वितमनामातुर्विधेयोर्कमे
५ वीज्रमेधरवाक्कवीक्षणगतिः स्वस्तोशवाहुः सखो स्मतुणः सस्मरुचिः कलासुनिपुणः शा॰
स्त्रार्थविद्धार्मिकः मेधावीसुरतप्रियः परगृहेविंत्तेस्नसंभुज्यते कन्यायांपरदेशगः प्रियवचाक॰
न्याप्रजोस्यात्मजः ६ देवब्राह्मणसाधुपूजनरतः प्राज्ञः शुचिः स्त्रीजितः प्रांशुस्सून्नतनासिकः कृ
शाचलस्मास्फोटनोथान्वितः हीनांगः क्रयविक्रयेषुकुशलोदेवाद्विजानां सुहृद्वंधनामप्रकारकृद्वि

पद्मासूतः ३ मंषितसुक्रमवतैः सप्तमे ७ स्थूलनयनवक्षाहृतेजंघोरुजानुर्जनकुगरुविमुक्तः शोशावेया
उग्र
पितस्म नरपतिकुलपूज्यः पिंगलः क्रूरचेष्टोफेषकुलिशखगांकः छन्नपापोलिजातः ८
व्यादीनांसपरिरोयरः पितृयनंत्यागीकविवीर्यवान् वक्तास्थलरदश्रवोपचनसः कर्मोद्यतःशिल्प

वंधुभिः=३ स४ मत्स्यवज्रपदिसमानेक्षिन्होक्षिन्हितः=२

जननीवश्यः=३

तृष्णालुः=२ चेऽकृतघ्नः पाठांतरं=१

दृढव्रताही धनी स्वेते भोगी शठगर्वितोऽधनस्त्री हिंस्रः पापमतौ रौद्रदेवे ३ दान्तः सुखी सुशीलो दुर्मेधा रोग
भाक् पिपासुरल्पसंतुष्टेन च संतुष्टः पुनर्वसौ जायते मनुजः ४ शांतात्मा सुभगः पंडितो धनी धर्मसं
श्रितः पुष्ये शठः सर्वभक्षः पापः कृतघ्नश्च धूर्तश्च भौजंगे ५ बहुभृत्यधनो भोगी सुरपितृभक्तो महोद्यमः
पित्र्ये प्रियवाग्दाता द्युतिमान्धनो नृपसेवको भाग्ये ६ सुभगो विद्याप्तधनो भोगी सुखभाग्द्वितीय
पानपः ग्रासत्कातुरतः=५ फाल्गुन्यां उत्साही धृष्टः पानपोऽघृणी तस्करो हस्ते ७ चित्रांबरमाल्यधरः सुलोचनांगश्च भवति
चित्रायां दांतो वणिक्कृपालुः प्रियवाग्धर्माश्रितः स्वातौ ८ ईर्ष्युर्लुब्धो द्युतिमान्वचनपटुः कलहकृद्वि
शाखासु आढ्यो विदेशवासी क्षुधालुरटनोऽनुराधासु ९ ज्येष्ठासु न बहुमित्रः संतुष्टो धर्मकृत्प्रचु
रक्रोधः मूले मानी धनवान्सुखी न हिंस्रः स्थिरो भोगी १० इष्टानंदकलत्रो मानी दृढसौहृदश्च जल
पूषा२ लदेवे ३स वैश्वे विनीतधार्मिकबहुमित्रकृतज्ञसुभगश्च ११ श्रीमान्श्रवणे श्रुतवानुदारदारो धना
न्वितो ख्यातः दाताढ्यः शूरो गीतप्रियो धनिष्ठासु धनलुब्धः १२ स्फुटवाग्व्यसनी रिपुहा साहसि

तद्रूपानुहारश्लेषरूपत्वलक्षणेनलक्षितः ॥ समुदायगुणयोगादनुक्तलगुणस्यपात ॥ वस्तुतद्गुणत्वाभेदभमस्पात्सत्वं तद्गुणे

तद्रूपानुहारश्लेषसत्तस्माद्गुणःकुलेइतिलक्षणंदर्शितोतद्गुणात्तद्गुणोवदलंकारावुदाहरणद्वयमप्यामनुसर्व्वमो ॥

तद्गुणोदाहरणं विभिन्नवर्णागरुडाग्रजनेत्यादि ॥ द्वितीयोदाहरणं गांगमंबुसितमंबुयामुनेकज्जलाभमुभयत्रमज्ज

तःराजहंसतेवसेवमुभ्रतोचीयतेनचनुचापचीयते ॥ अत्रस्वगुणानिरस्कोररवस्वगुणस्यासंभावनमप्यो(प्रे)क्षाप्रकृ

तस्यसमेनयत ॥ ससंदेहस्तुभेदोक्तौतदनुक्तौचसंशयः समेनोपमानेनसमेनत्पन्नंतरमेकरूपेणेतिशेषः ॥ तयाचसमे

नेकरूपेणसंभावनमुत्प्रेक्षेत्यर्थः संभावनंचोत्कटकोटिकःसंदेहस्त्वयंचंदएवभविष्यतीत्याकारः ॥ उदा ॥

नमस्तलेकिंचिदंबोजादि ॥ भेदावेधर्म्यप्रकृतस्यसमेनयादिपनुवर्ततेतुमिनक्रमे ॥ पादातोल्लिंगव्यत्ययात्सं

शयः ॥ इत्यनेनान्वेति तथाचप्रकृतस्यसमेनसंशयस्तुमः ससंदेहोनामालंकार इत्यर्थः भेदोक्तौयथा ॥ किंके

शपाशःप्रतिपदमलाहोति ॥ तदनुक्तौयथा ॥ अस्याःसर्गविधौप्रजापतिरभूच्चंद्रोनुकांतिप्रदः ॥ श्रृंगा

रैकरसःस्वयंनुमदनोमासोनुपुष्पाकरः ॥ वेदाभ्यासजडःकथंनुविषयव्यावृत्तकौतूहलो ॥ निर्मातुंप्र

भवेन्मनोहरमिदंरूपंपुराणोमुनिः ॥ अपन्हुतिरवयन्हावाक्तिर्यंतेभूतभाविनः ॥ तथाविधः ॥ उदाहर

णंयथा ॥ न्यासीदंजनमात्रेतिपत्रयामिलचलोचने ॥ भाविभूषणसंभावांसासांकुर्वीतनाकृतिं रामं

लक्ष्मीलीलासुभकमलच्छत्रराज्यविसराय ॥ क्रीडागिरिगिरिनारमेंकियोभूपतदजाय ॥ राम ॥

कल्पवृक्षरताजेसेंवांछितार्थप्रदायिनी ॥ तैसंभाति जनानंदेवीसरस्वतीकार्यकारिणी ॥ श्री ॥

यमकेति ॥ अत्र सुगमं ॥ नामित्र नभेद ॥ २० ॥ संकर्मोनेति ॥ हे महीपाल त्वद्वैरिभिर्वनं श्रितं किं भूतैस्त्वद्वैरिभिः कारागारविडंवनं

शंकमानैर्गुप्तगरहातः क्षेपणं चिंतयद्भिः पुनः किंभूतैः सपत्नीकैः सकलत्रैः किंविशिष्टं वनं वहुविलं वहूनि विलानि सर्पकोलकादि

कृतानि यत्र तत्तथा ॥ अत्र यमके ववयोर्डलयोरैक्यं ॥ त्वयेति ॥ हे विभो हे राजेंद्र केवलं रिपूणां वालाः स्त्रियस्त्वया द्रागसतानसंयमिता न

चवह्नाहतिनलुना कामिनीभिर्वियोगिनीभिः सतीभिर्वालानसंयमिताः किंभूता वाला स्त्रियः केशाश्रुभुहुर्वारिवारंमही पातेन विधूसरमंगं

यासांये वांवाता तेवा तथा अत्र हे षवयोरैक्यं ॥ २२ ॥ देवेति ॥ अत्र श्लेषे एव डलयोरैक्यं दर्शयति हे देव एनं मां भाति हृतकंठ पति किं कर्तुं यशः

ताशितातुं ॥ किंभूतं मां जडात्मकं मूर्खस्वभावं केवलं कमिंदुलेखेव सागरं यथा चंद्ररेखा समुद्रमुत्कंठयति कंठादूर्ध्वं करोति रद्धिमंतं करोतीत्यर्थः ॥

सागरं किंभूतं जलात्मकं जलमयं ॥ २३ ॥ चंद्रेडितमिति ॥ अहं वीरं परयामि कथं भूतं वीरं चंद्रेडितं चंद्रेणेडितं स्तुतं पुनः कथं भूतं स्वच्छरोप्र

यमकश्लेषचित्रेषु ववयोर्डलयोर्न भित ॥ नानुस्वारविसर्गौ तु चित्रभंगाय सम्मतौ ॥ २० ॥ शंकमाने महीपाल

कारागारे विडंवनं ॥ त्वद्वैरिभिः सपत्नीकैः श्रितं वहुविलं वनं ॥ २१ ॥ त्वया द्रागसता द्वेन विभो रिपूणां न केवलं संयमितो

न वालाः ॥ तत्कामिनीभिश्च वियोगिनीभिः मुहुर्महीपातविधूसरांगः ॥ २२ ॥ देव युष्मद्यशोराशिं स्तोतुं मनं जडात्मकं ॥

उत्कंठयति मां भाति रिंदुलेखेव सागरं ॥ २३ ॥ चंद्रेडितं चटुल्लितस्वरधीतसाररत्नासनं रभसकल्पितशोकजा

तं ॥ पश्यामि पापतिमिरैः स्यकारकायं मल्लोत्तरामलतपः कचलोपलोलं ॥ २४ ॥ हारवंधचित्रं ॥ प्रचंड वलनि

कामप्रकाशितमहागमा ॥ भावतत्व निधे देव भालमवाद्भुतं तव ॥ २५ ॥

धीतं पठितं सारं वलं यस्य सौ स्वरधीतसारः इद्धः ॥ रत्नेन नवचित्तमासनं रत्नासनं चटुल्लितं कंपितं स्वरधीतसारस्येंद्रस्य रत्ना

सनं येन स तथा ॥ अप्रसादितरासंपत्तरामिवहुनि श्रमलानि निर्मलानि तपांसि यस्य स तथा ॥ कचानां केशानां लोपो

यस्मिन्स तथा ॥ कचलोपो लोचाय स्यात्स्ये तरा मेलतप स्वासो कचलोपलो ये विस्येन ॥ २५ ॥ प्रचंडेति ॥ अत्र चित्रे डलयोरभेदः

से देवतवात्र संसारे भालं ललाटं मद्भुतं वर्त्तते पाठांतरे देवालमतपर्थीभाः कांतिरद्भुता वर्त्तते ॥ हे प्रचंडवल प्रचंडं यस्य स तथा ॥

तस्य संवोधनं क्रियते ॥ हे निष्काम हे कंदर्परहित हे प्रकाशितमहाभागम प्रकाशितो महानागमो येन सः ॥ हे भावतत्वनिधे

हे अंतरंगतत्वनिधान ॥ अत्र चित्रे ववयोरैक्यं ॥ अधीयेति ॥ कविकल्पित चिह्नात कविरित्यर्थ सामर्थ्यात

यथा मानंदय

गम्यते किंकृत्वा अभियोगयोगद्वयम योगाभ्यासाभ्यासात्प्रधीतिय ठित्वा किंभूतः कविरभ्यासेन वशीकृतः प्राप्तः अर्थपदप्रपंचो यस्य
सतथा ॥ पुनः किंकृत्वा तां प्रतिकृत्य कवीनां समयं शास्त्रं विदित्वा किं सति मनःप्रसत्तौ चित्तनिर्मलतायां सत्यां ॥ २६ ॥ इति श्री
वाग्भट्टालंकारटीकायां प्रथमः परिछेदः ॥ संस्कृतमिति ॥ इति यत्तत्रोपि भाषा तस्य काव्यस्य कायशरीरं योगं ॥ इतीति किं संस्कृत
मिति स्वर्गिणां देवानां भाषा संस्कृतमुच्यते ॥ प्राकृतमनेकधा भवति ॥ एकं तज्जं तत्समं संस्कृतजं तत्तज्जं शुद्ध प्राकृतं मिश्र
यः ॥ अथ दिशद्वा च्छरसेनामागधी ॥ अपभ्रंशस्तु इति ॥ यत्तद्देशेषु शुद्धं भाषितं भवति ॥ स्कअपभ्रंशस्यात् ॥ यत्किं चिद्भू त
रुच्यते तज्ज्ञो तिकं स्मृतम् ॥ छंदो निबद्धमिति ॥ इयमुना प्रकारेण वाङ्मयेशास्त्रं द्विधा भवति ॥ एको छंदो निबद्धं द्वितीयमे

२ संस्कृतं प्राकृतं तस्यापभ्रंशो भूतभाषितं ॥ इति भाषाश्चतस्रोपि यांति काव्यस्य कायतां ॥ १ ॥ संस्कृतं स्व
र्गिणां भाषा शब्दशास्त्रेषु निश्चिता ॥ प्राकृतं तज्जतत्तुल्यं देश्यादिकमनेकधा ॥ २ ॥ अपभ्रंशस्तु यच्छु
द्धं तत्तद्देशेषु भाषितं ॥ यद्भूतैरुच्यते किंचित्तद्भौतिकमिति स्मृतं ॥ ३ ॥ छंदो निबद्धमछंद इति तद्वा
ङ्मयं द्विधा ॥ पद्यमाद्यं तदन्यच्च गद्यं मिश्रं च तद्द्वयं ॥ ४ ॥
१ सर्वज्ञोकज्ञ दि ॥ भवकाननमत्तेभभग्नमायातमःप्रभ ॥ विनदात्वां स्तुवे वीर विनतत्रिदशेश्वरः ॥ २८ ॥ दिक्कबंधो ॥
१ अधीत्यशास्त्राण्यभियोगयोगाभ्यासस्वरूपार्थपदप्रपंचः ॥ तत्तं विदित्वा समयं कवीनां मनःप्रसत्तौ कवि
तां विदध्यात् ॥ २७ ॥ इति श्री वाग्भटालंकारे प्रथमः परिछेदः ॥ श्री रघुनाथजी सहायी स्यात् ॥ ॥ ॥

छंदः ॥ आद्यं छंदो निबद्धं पद्यमुच्यते च पुनस्तदन्यत् ॥ अछंदो गद्यमुच्यते ॥ च पुनस्तयोर्गद्यपद्ययोर्द्वयं गद्यपद्य
मयं चंपूकथ्यादि ॥ अथवा तयोः संस्कृतप्राकृतयोर्द्वयं नाटकादि मिश्रमुच्यते ४ ॥

यस्य नास्ति इति॥ यस्य शब्दस्य यस्मिन्नर्थे प्रसिद्धिर्नास्ति तदप्रसिद्धं विद्वांसो विदुः यथा हे
राजेन्द्र तव कीर्तिश्चन्द्रो वारिधीन् स्तम्भ्राम् हंति गच्छति अत्र हनक हिंसागत्योरित्यनेन हतेः सिद्धि
गमनार्थे प्रसिद्धत्वात् गमनार्थे प्रयोगः १३ शान्तमपीति। अप्यर्थमाख्यातं शान्तं समर्थमपि य
त् सर्वशास्त्रेषु न संमतं तदसंमतं अस्येत्यध्याहारः रवेः सूर्यस्य शवः किरणास्तेभ्यो भोजनं
यकारकं इदं महालयति क्रमसि जातं भोजं करद्दमं इत्यत्रार्थे न मिलति

यस्य नास्ति प्रसिद्धं तदप्रसिद्धं मतं यथा राजेन्द्र भवतः कीर्तिश्चन्द्रो हंति वारिधीन् १३ शा
न्तमप्यर्थमाख्यातं यन्न सर्वत्र संमतं असंमतं तमं भोजहालयं त्यंशवो रवेः १४ यद्यत्रा
नुचितं तद्धि तत्र ग्राम्यं स्मृतं यथा छादयित्वाऽसान् कुच्चैः पुरो धान्यं दिव्याम्यहम् ॥१५॥

परं विदुषाम् भोजनशब्दः कमले संमतः न यंके १४ यद्यत्रेति यद्यत्र स्थानेनुचितं अयोग्यं तत्तत्र
ग्राम्यं स्मृतम् अत्र छादयित्वेत्यनुचितं प्रजयित्वेति योग्यम्। पुरो गे धान्यं दिव्यामि इत्यप्य
युक्तम् इयं ठीकली करोमि इति युक्तम्॥१५॥

पदात्मकत्वादिति। तत्र वाक्ये तद्दोषाः पददोषाः संति। कुतो वाक्य पदात्मकत्वात् पदसमूहो वाक्य मुच्यते येतु दोषा अपदस्थाः पदेष्ववर्तमानाः वाक्यदोषा भवति तानधुना ब्रूमहे॥ जल्पाम: १६ खंडितमिति। एवंविध खंडितादिकं वाक्यं दुष्टं भवति सदोषं भवति ७ वाक्यांतरेति वाक्यमुक्तिरं तराले अन्य वाक्यप्रवेशेन विछिन्नं सत् खंडितं स्यात्

पदात्मकत्वाद्वाक्ये तद्दोषास्तत्र संतिहि। अपदस्थास्तु ये वाक्यदोषास्तां ब्रूमहे धुना १६ खंडितं व्यस्तसंबंधमसंमतमपक्रमम् छंदोरीतिपतितं चैव दुष्टं वाक्यमसत्क्रियं ॥ ७ वाक्यां तरप्रवेशेन विछिन्नं खंडितं मतं यथा यातु सदा स्वामी यतींद्रः सोतिवोजिनः १८ संबंधपद दूरत्वे व्यस्तसंबंधमुच्यते यथायं सः पदं ज्ञानादेयात्तत्वानि वाहताम् १९

यथाजितः स्वामी वो पुस्मान् पातु इदं वाक्यं इंद्रो यं जिनः सदा सर्वदास्तीति। इदं वाक्यांतरं १८ संबंधिपदेति परस्परं संबंधिनां पदानां दूरत्वे सति व्यस्तसंबंधं कथ्यते। यथा श्रूयतामा धः श्री ऋषभः वो युष्माकं संपदं देयात् कथं भूतः तत्वानि ज्ञाता॥१९

शब्दार्थाविति॥ यत्र शब्दार्थौ तुलाविधृतौ इव सम्मितौ तुल्यावेव न भवतः यथा तुलाविधृते
वस्तुनी संमिते भवतः तत्र भवतो न भवतः तद्वाक्यं वाक्यविदो विद्वांसो संमितमित्याहुः २
मानसौ च इति। जिनः वो युष्माकं तमोरिपुः सूर्यस्तस्य विपक्षो रात्रिस्तस्यारिर्विघ्नस्तस्य प्रि
यालयं दिशतु। किंविशिष्टो जिनः मानसौकः मानसे मानसरोवरे ओकः गृहं यस्य स मा
नसौकः। मानसौकाः कोसौ पतङ्गः पक्षी च मानसौकः पतङ्गो राजहंसः

शब्दार्थौ यत्र ननु तुलाविधृताविव संमितौ तद् संमितमित्याहुः वाक्यं वाक्यविदो यथा २
मानसौकः पतङ्गानां देवासनविलोचनः तमोरिपुविपक्षारिप्रियं दिशतु वो जिनः २१ अप
क्रमं भवेद्यत्र प्रसिद्धक्रमलङ्घनं यथा भुक्त्वा कृतस्नानो गुरुं देवांश्च वंदते २२ छंदः शास्त्र
विरुद्धं यत्र छंदो भग्नं इति यथा सजयति जिनपतिः परब्रह्म महानिधिः २३

स एव यानं वाहनं यस्य स तथा पद्मायासौ देवश्च ब्रह्मा तस्यासनं कमलं तद्वद्दीर्घे लोचने यस्य
स तथा २१ अपक्रममिति। तदपक्रमं भवेद्यत्र प्रसिद्धक्रमलङ्घनं क्रियते यथा देवान् पूजयित्वा गुरुं च
वंदयित्वा स्नात्वा न भोक्तव्यमिति क्रमः छंदः शास्त्रेति यत्र काव्यं छंदः शास्त्राद्विरुद्धं भवति इति
श्रितं तत् छंदो भग्नं कथ्यते यथा

रीतिभ्रष्टमिति॥ यत्र प्रारब्धायाः रीतेर्निर्वाहो न भवेत् तद्रीतिभ्रष्टं स्यात्। यथा असौ मान्यजिनो ज
यति। किंविशिष्टः सः इंद्रादिदेववंदितः यथा प्रथमपादे उद्यमनस्य पदत्वाद्वैदर्भी रीतिः द्वि
तीयपादे तु पुनः समासत्वाद्गौडी या रीतिः २४ पदांतरिति विभक्त्यंतं पदं पदांतः पदमध्ये
विरतिर्यत्र यत्पदं पदांतविरतिः स्यात् उभे स्त यतिभ्रष्टं चोत्तमम्

रीतिभ्रष्टमनिर्वाहो यत्र रीतेर्भवेद्यथा। जिनो जयति सन्मान्यो निर्द्वंद्वोऽमरवंदितः २४
पदांतविरतिर्नो तं यतिभ्रष्टमिदं यथा। नमस्तस्मै जगत्त्रस्यामितसदा नमयेहते २५ क्रि
यापदविहीनं यत्तदसंक्रियमुच्यते। यथा सरस्वती पुष्ये श्रीरवैर्दैर्यस्तु एते स्तावैः २६

यथा तस्मै येन नमः। किंभूताय तस्मै जगत्त्रातां नाथाय पुनः किंभूताय अर्हते जिन स्यामि
नेत्यादि पदं पदमध्ये च यतिः कृतेति २५ क्रियेति यत्काव्यं क्रियापदविहीनं भवति त
दसंक्रियं कथ्यते यथा हंसस्य सरस्वती देवी पुष्ये श्रीरवैर्कुंकुममेस्तावेरत्र क्रियापदं न विलोक्यते २६

13

देशकालेति। एवंविधानर्थान्नवाक्ये कुनिबंध्नीयात् किंभूतान् देशः देशविरोधिनः इत्यादि। विशेषहेतुं संका
रणं विना। प्रवेशे इति। प्रशमिनो महात्मानो। समदाहघातैर्निरूपमवाणप्रहारैर्वा लद्धिपकुलं कलनसमू
हं विध्वंसति।। इत्यागमविरुद्धं कलनि चैत्रस्य प्रवेसे सति किं विशिष्टे प्रवेशे स्फुरन् विकसिताः कुटजाः वृक्ष
विशेषास्तेषां राजिः श्रेणिः परंपरा तया श्रिता हसिता दिशो यस्मिन् स तथा तस्मिन् काले विरुद्धं वसति मार्त्त
ण्डस्य प्रचंडे सति।।

देशकालागमावस्थाद्युक्त्यादिप्रविरोधिनः वाक्ये स्वर्थान्निबध्नीयाद्विशेषं कारणं विना।।२१।।
प्रवेसे चैत्रस्य स्फुरत्कुटजराजीश्रितदिशि प्रचंडे मार्तण्डे हिमकणसमानो ऽत्यमहसि ज्वल
त्क्रीडापातं मत्तसरसि वा लद्धिपकुलं मदान्धानां ध्वंसयत्यसमघातैः प्रशमिन २२

किंभूते मार्तण्डे हिमाणं कणास्तेस्ससमानमूल्पतापो महद्यतेजो यस्य स तथा तस्मिन् द्वयवि
रोधमिदम्। किंविशिष्टं वालद्विपकुलं मदस्पलीसरोवरे जलक्रीडामग्नापातं देशविरुद्धमिदं पुनः
किंविशिष्टं मदेनांधमवस्थाविरुद्धमिदं २२ अथ क्षोणिपतेः परार्द्ध्यपर्यालद्धिरूताः संख्यया

इतिदोषविषेति॥ सदासर्वदाविबुधैर्विद्वद्भिः काव्यममृतमिवास्वाद्यते। किंभूतंकाव्यमितिषर्वेता
दोषास्तएवविषाणितेषांनिषेकैः सिंचनैर्मिश्रणाभावेरकलंकितंअदूषितं॥ उज्वलंनिर्मलंकवीनां
हृदयमेवसागरस्तस्मादुद्भूतं। अथवाऽमृतमपिविषाकलंकितंविबुधैर्देवैरास्वाद्यते। उज्वलंचभव
ति॥ सागराच्चोत्पन्नं॥ २६॥ इतिश्रीवाग्भटालंकारटीकायांद्वितीयःपरिच्छेदः॥२॥

इतिदोषविषनिषेकैरकलंकितमुज्वलंसदा विबुधैः कविहृदयसागरोद्भितममृतमिवास्वा
द्यतेकाव्यं॥ इतिश्रीवाग्भटालंकारेद्वितीयःपरिच्छेदः २ अदोषावपिशब्दार्थौ प्रशस्येतेनयैर्वि
ना। तानिदानींयथाशक्तिब्रूमोऽभिव्यक्तयेगुणान्॥१॥ औदार्यंसमताकान्तिरर्थव्यक्तिःप्रसन्नता। समा
धिश्लेषऔजोऽपिमाधुर्यंसुकुमारता॥२॥ पदानामर्थचारुत्वप्रत्यायकपदांतरैः मीलितानांपदान्या
नंतदौदार्यंस्मृतंयथा॥३

अदोषावपीति। तान्गुणानिदानींब्रूमः। वयंजल्पामः॥ किमर्थमभिव्यक्तयेप्रकटीभावाययैर्गुणैर्विना
दोषावपिशब्दार्थौनशस्येते॥१॥ औदार्यमिति॥ औदार्यादीनांगुणानांदशनामानिज्ञात
व्यानि॥ अथचैतेबालबोधायोदाहरणक्रमेणाह॥२॥ पदानामिति। तदौदार्यंउक्तंस्मृतं। यदेवंविधा
नांपदानामादावेमहाग्रंथिःपतेः। किंभूतानांपदानामर्थस्योत्तरवस्तुनः॥ प्रत्यायकैःपदांत
रैर्मीलितानांमिश्रीकृतानां॥३॥

फलैर्ल्कृताहार इति ग्रुसौक्ता तिरिपूर्वजन्म निरंतर्डेंड्रोरी श्वरस्य श्री फलदलैर्बिल्ववस्य पस्य पत्रैरखंडैस
पूर्वं श्रिरंपादार्चनमकृत स्वकार्यान् किंभूतो बाल्येप्यगृहानिःसृत्य फलैःकृताहारः पुनःभूतः
क्वचिदपिसंसारिके सौख्ये नासक्तो प्यामूढः किंकुर्वन् निरंतरं तपःस्यन तपः कुर्वन् रत्नपाद
त्नात्वा कांतिरि श्रीधनेमलमिति यदर्थस्य व्यस्तनेनयत्वं नेयत्वं गम्यत्वम् यत्रानुक्तो प्यर्थो बला
न्नम्यते तदर्थस्य नेयत्वं न नेयत्वं म नेमत्वं १ तावतार्थस्य

फलैर्ल्कृताहारः प्रथममपि निर्गत्य सदनाद नासक्तः सौख्ये क्वचिरपि पुराजन्म नि कृतौ तो
तपस्तत्र श्रांतं ननु भुवि श्रीफलदलैरखंडैरखंडैर्देवश्रिरमकृत पादार्चनमसौ यदनेयत्वम
र्थस्य सार्थव्यक्तिं स्वत्तायथा त्वत्कैन्मरजसालुप्तेरूर्ध्वंराज्जिरभूद्दिवाकृगिल्यर्थाप्यकत्वं
यत्रसंज्ञिः सोत्र्तेयथा कल्पद्रुमइवाभातिवांछितार्थमदो जिनः ॥ ८ ॥

यत्राक्षरैरेव प्रतिपादनं सार्थव्यक्तिर्ज्ञेया भ्रत्रोदाहरणं ॥ हे राजेंद्र तव सेनारेणुना स्कर्ध्ये लुप्तेसति
दिवारज्ञिरभून्नूरजनि ॥ २८ ॥ उगीति ॥ यन्नु उगिति श्री प्रमर्थाप्यकत्वं सुबोधत्वं फलमदः कल्पद्रुमा
पि वांछितार्थफलप्रदो भवति ॥ २९ ॥

सा प्राप्यिन्निउच्यते यथो
दाहरणं जिनः कल्पद्रुम इवाभाति शो
भते किंभूतः वांछितार्थ

व

ससमाधिरिति यदन्यस्य वस्तुनो धर्मोऽन्यत्र निवेश्यते स समाधिः अथोदाहरणं शुभ्रस्त्रीणामश्रुभिः न
पल्लवपराः पल्लवित पल्लवं तं हि लता धर्माः स पशासि निवेश्यते अत्रैव इति त्रैपदानि परस्परं श्यूतानीं वश्रो
तानीव स्युः ९ तावता समस्तानीव भवंति समस्तो यो ज्ञेयः समासः भूयस्त्वम् समासबहुलत्व तेजो गुणश्चेयम्
तदोजो गद्येष्वति सुंदरमतिशोभावह भवति ॥ अस्योदाहरणमाह ॥ मुदायस्येति ते पि कुलशिखरि
णः कुलाचलाश्चमत्कारेणाश्चर्येण डैकमुल्लासं दधिरे किं कृत्वा यस्य राज्ञो भुजवलं ज्ञात्वा किंभूते

ससमाधिर्यदन्यस्य गुणोऽन्यत्र निवेश्यते यथा कुमिदरे स्त्रीणां पत्रः पल्लवितं यशः १० स्युर्वोय
त्रपदानि स्युः स्यूतानीव परस्परं ओजः समासभूयस्त्वम् तद्गद्येष्वति सुंदरं ११ मुदा यस्योद्गीतं सह
सहचरीभिर्वनचरैर्मुहुः कृत्वा हेलाद्भुतधरणिभारं भुजवलम् दतोद्गच्छोद्भुंभाङ्कुरानकुरनि
कुरंबभाकुलकित स्वमत्कारो इकम् कुलशिखरेहत्निविदधिरे १२ समराजिरस्फुरदरिनरेशक
रिनिकरशिरः स्वस्ति सिंदूरपूरपरिचयेनेवारुणितकरतलो देवः १३

सहचरीभिः कामिनीभिः सहवनचरैर्मुदा हर्षेणोद्गीतम् पुनः किं लीलोत्साहितपृथ्वीभारं किं
भूताः शिखरिणः पुलकिताः ते माद्रिताः कुतः दरदुद्घाटद्गच्छतो निःसरद्भिः दर्भाङ्कुरास्तेषां समूहस्य
छलात् कपिवात्सल्यंप्राप्ताओजोगुणस्योदयति समराजिरेति संग्रामाङ्गणे स्फुरदेरिनरेशाणां
हस्तिसमूहकुंभस्थलावलं विसरससिंदूरपूरपरिचयेनेवारक्ती भूतहस्तो

सरसार्थेति॥ यदर्थस्य पदानां वसरसत्वं मधुरत्वं भवति। तन्माधुर्यमुक्तं तु धैर्यदनिष्ठुराक्षरत्वं सुकोमला
क्षरत्वं भवति॥ इदं सौकुमार्यं कथितं॥२८॥ अथ माधुर्योदाहरणं दर्शयति॥ फणमणीति। कुंडलिन्याः
पद्मावृत्याः देव्याः कुंडली सर्पः॥ करसरोजे किमिति किमर्थं किंभूतः सर्पः फणरत्नकांतिः स्फुरणा
स्यूतः प्रोतो लक्षणया व्याप्तः चंचन्त्यधावते

इति गद्यं॥ सरसार्थपदत्वं यत् तन्माधुर्यमुदाहृतं अनिष्ठुराक्षरत्वं तत्सौकुमार्यमिदं यथा॥१४॥ फण
मणिकिरणालीस्यूतचंचन्निचोलः कुचकलशनिधानस्यैव रक्षाधिकारी॥ उरसि विशदहारस्फा
रतां मुज्झिहानः किमिति करसरोजे कुंडली कुंडलिन्याः॥१५॥ प्रतापदीपांजनराजिरेव देव त्वदीय
करवाल एषः नोचेदनेन द्विषतां मुखानि श्यामायमानानि कथं कृतानि॥२६॥

निचोलः कंचुको येन स तथा यद्धि उरसि हृदये विशदहारस्फारतां निर्मलहारवत्। विस्तीर्णतां उज्झि
हानः प्राप्नुवन् भवति तदा कुचकलशनिधानस्य रक्षाधिकारी वस्यात् न हृदये प्रयुज्यते। कारकम
ले यत्किमिति इति संदेहः अत्र पदानामर्थस्य च माधुर्यं॥ अथ सौकुमार्योदाहरणमाह॥ प्रतापयेति
हे देव एष त्वत्करवालः खड्गः प्रतापदीपस्य अंजनसमूह एव वेद्यदि॥ अपंजनेराजिरूपो नैव तदा ने
न खड्गेन द्विषतो वैरिणां मुखानि श्यामायमानानि कथं कृतानि॥२६॥

२

20

मूलत्रैषां गुणानां सुभगत्वमाह ॥ गुणैरिति ॥ देवी सरस्वत्यपि कवितलमलंकाररत्नयाप्यलंकार हेतवे कंठपी
ठंकरोति कंठेनोच्चरतीत्यर्थः ॥ पूर्वोक्तं दंडधाति इत्यर्थः किंभूतममीभिः पूर्वोक्तैर्गुणैः परितः सामस्त्येना
विद्धंसहितं किमव मुक्ताफलानां दाम इव तथापि गुणैः ईश्वरकैरनुविद्धं दाम कंस्या तत्सलंकारापेक्षं कंठेक्षिपते ॥ इ
तिश्रीवाग्भटालंकारटीकायांतृतीयपरिच्छेदः ॥३॥ दोषैर्मुक्तमिति ॥ अहंतमलंक्रियोच्चयं ब्रुवे येना
लंकारसमूहेन उज्झितं वचो वचनं नो भाति न शोभते किंभूतं वचनं दोषैरनर्थकादिभिर्मुक्तमपि गुणैरौ

गुणैरौमीभिः परितोनिवद्धं मुक्ताफलानामिव दाम यस्यं ॥ देवी सरस्वत्यपि कंठपीठीकरोत्य
लंकाररत्नयाकवित्वं ॥४॥ इति श्रीवाग्भटालंकारे तृतीयपरिच्छेदः ॥३॥ दोषैर्मुक्तं गुणैर्युक्तमपि
येनोज्झितं वचः ॥ स्त्रीरूपमिव नो भाति तं ब्रुवेलंक्रियोच्चयं ॥१॥ चित्रं वक्रोक्त्यनुप्रासो यमकं ध्वनि
मलंक्रिया ॥ अर्थालंकृतयो जातिरुपमा रूपकं तथा ॥२॥ प्रतिवस्तूपमा भ्रांतिमानाक्षेपो थ सं
शयः ॥ दृष्टांतव्यतिरेकौ वापह्नुतिस्तुल्ययोगिता ॥३॥ उत्प्रेक्षार्थांतरन्यासः समासोक्तिर्विभा
वनः ॥ दीपकातिशयौ हेतुः पर्यायोक्तिः समाहितं ॥४॥ परिवृत्तिर्यथासंख्यं विषमः सहोक्तिः
विरोधो वसरः सारं संश्लेषश्च समुच्चयः ॥५॥

दार्थकादिभिर्युक्तमपि किमिव यथा स्त्रीरूपं दोषैर्वर्णादिभिर्मुक्तं गुणैः सवर्णादिभिर्युक्तमपि येनालंकारसमू
हेन समूहेन विना नो भाति ॥१॥ चित्रं वक्रो त्यादि पंचभिः श्लोकैरलंकाराणां नामानि यथानुक्रमं ज्ञातव्या
नि ॥ एतानि चित्रादयश्चत्वारो ध्वन्यलंक्रियाः शब्दालंकाराः इतो नानादयो र्थालंकाराः स्युः

१८

पञ्चांगसंधीति॥ पञ्चालंकारेक्षरैः कृत्वा वस्तुकल्पना। किंभूतैः किंभूतैरक्षरैः रंगैरेव पदैः संधिभिः संधानैश्चतद्
पेक्षत्रिवं नामालंकारः स्यात् कनतिसमनौ स्फुलत्लिंतत्वेस तिबंधुनस्त दपि चित्रं स्यात् पञ्चित्रकृ दाश्चर्यं
कृते एकस्वरादि एकस्वरादि अथ चित्रस्योदाहरणमाह॥ नैत्यानि। बोडशदलं पद्मं सूचिकाबासजिनः नो
स्माकम् पुनः वारम् रनः पापच्छिनत्तु किंभूतो जिनः स्वामी पुनः किं जनस्य नयनस्यानध्यानः शशेय
स्यसनया रतावता परमेश्वरस्य वदनेनैव जना मार्गं मार्गमुपदर्शिता पुनः किं विशिष्टः पीनस्थूलं ज्ञानं ध्या
सृष्टस्तु नश्रांस्तस्मादेकावलनुमापिव यरिसंख्या तथापृस्यो नरसंकर रववर ६ पञ्चांगसंधिसत
दूपैरक्षरैर्वस्तुकल्पना सत्यां प्रसन्नौ तच्चित्रं तच्चित्रं चित्रकृद्वयन्न् जनस्य नयनस्यानेध्यानस्तनच्छिन
त्वि नः॥ पुनः पुनर्जिनः पीनज्ञानध्यानधनः सनः॥ गोमूत्रिकाचित्रं। बोडशदलकमलमपि त्रिपदी त्रि
त्रमुरजमगातिरपि गगनतरगणवरकरतरवरणपरपदशरणगजतपथकथकमुमदनगतमयः।
गजकरयमलयामसक्क ममयजयभजिधनवनदहन॥८॥

नमेववाधनं यस्य सनया रताबतां ज्ञानं पीनं लोकालोकप्रकाशकत्वात् ध्यानं च पीनं निश्चलत्वात्
रतदाकारचित्तं भूयाश्चर्यकृद्धिन्नाणि गणनरोति। एक स्वरचित्तं हे श्याममया जिनत्वं जयदलोंकई ए
वर्तस। गणागच्छानरा: मनुष्यास्तेषां गणाः समूहस्तस्टिवरे मनोवांछित तत्तस्य करतलौ उत्कृष्ट कः
करौ चरणौ

यस्य सततया संबोधनं हे गणपल पदमोक्षपदं शरण्या या जना लोकास्तेषां पथो मार्गस्य कथकं । कंदर्पर-
हित । हे गता हंकार गतस्य हस्तिनं कुंभः सुंडः तेनहतं यमलस्यातः भयतेये निविडवनं तत्र दहन वैश्वानरा
वतार मूलस्थित स्थिति । एवं विधो विदः कस्य कुलीनस्य सेव्यो भवति अपि तु न कस्यापि किंभूतस्य कुलीनस्य
पथिमार्गे सदाचारे तिष्ठतः किंभूते विदः मूलस्थितिकुलाचारमधः कुर्वन् चारमार्ग पुनः किंभूतं गता
क्षरैः पात्रैः पुत्रैः सहितः अथ विदः पदादिकारमात्रात्मुनके शवः पथिकस्य सेव्यो भवति किंभूतः
मूलस्य स्थितिं अवस्थितिं अवस्थानमः पाताल कुर्वन् पुनः किं गतं अक्षरं येभ्यस्तानि तैः पात्रैः एता

१ कस्य रवित्रं ॥ मूलस्थितिमधः कुर्वन् पात्रैर्जुष्टो गताक्षरैः विदः सेव्यः कुलीनस्य तिष्ठ
तः पथिस्थ वा ॥ विदपदादिकारच्युतकम् धर्माधर्मविदः साधुपक्षपातसमुद्यताः गुरु
णां वचनेनिष्ठा नरके यांति दुःखिताः ॥ ११ ॥

वतापत्रैर्जुष्टः सहितः पथिकस्य किंभूतस्य कुलीनस्य कौ पृथिव्यां लीनस्य पुनः किंभूतस्य तिष्ठतः
प्रयाणं कृत्वा अवस्थितस्य । धर्माधर्मे इति गुरूणां वचने निष्ठास्तत्पराः सावधानः पुरुषा नरके नरक
तो दुःखिता यांति गच्छंति । किंभूताः धर्मम् अधर्मम् एव वदंति जानंति । धर्माधर्मविदः साधूनां समुद्
वाणामपतस्तस्य पातने समुद्यताः सोद्यमाः किं दुष्टनरके गुरूणां वचने निष्ठास्तत्पराः पुरुषाः हे नरके
दुःखिता यांति अपि तु नके पि किंभूताः धर्मं धर्मं च विदंतीति धर्माधर्मविदः साधूनां पक्षपाते समुद्यते
म्

१२

24

वक्रकारत्युक्तेः॥ असौ रेणुप्रसरति विस्तरयति दिवाकरस्य सूर्यस्य श्लेषवक्रवर्णनं पुनः रजस्याऽ
वरं दधत॥ प्रस्तुतादिति॥ यद्वा तरं दानाप्रस्तुतास्तस्य वाचनात् अन्नाऽप्यंवा चंचूर्या लालाभंगेनश
ब्दखंडनेन श्लेषपदेन उभयार्थवाचिना शब्देनैकेनैकस्याहकृते। सा वक्रोक्तिरेव शब्देन सश्लेषालंकारोने
युक्तं १४ अथ वक्रोक्तिर्द्विधा। द्विप्रकारो भंगमुखेन श्लेषमुखेन च। तत्र भंगोदाहरणमाह। नाथेति का
चित्स्त्री नृत्यन्तं केकिनं दृष्ट्वा प्राह हे नाथ मयूरो नृत्यति स प्रियो मा भंगो नाह हे प्रिये स्यात्किं नरस्तु किंपुरु
षस्तु रंगवदनो मयुः १ तावता मयुशब्देन किन्नरस्तस्य उरो हृदयं तस्य नृत्यमेव कथं सम्भवति ॥१

नाथ मयूरो नृत्यति तुरगाननवक्षसः कुतो नृत्यं ननु कथयामि कलापिन मिह सुकला
पी प्रिये कोऽस्ति ॥१५॥ भर्तुः पार्वति नाम कीर्तय न चेत् लाउ धियाऽस्मि हर श्रीअज्वेन शिवः
स्तवि स्फुटमिदं किं तेऽस्रगालैः पतिः को स्थाणुः सखि कीलको नहि पशूनां स्वामी नु गोमा
गवां देशी खेलनकर्मणीति विजयागौर्योः गिरः पान्तु वः

प्रियामाह। न वहं कलापिनं कथयामि कलापो मयूरपिच्छभावे। स वर्तते यस्य स कलापी तं प्रियमाह।
हे प्रिये अत्रस्यां नेऽस्मिन् सुखेलं पतिं जल्पतीति कलापी सकोऽस्तीति ॥१५॥ अथ श्लेषोदाहरणमाह। भ
र्तुरिति श्रीदेवल नक्रीडारे विजयागौर्यो विजयानामसखी पार्वत्योरिति गिरो विजेतावो युष्मा
न् पान्तु रक्षन्तु। इतीति किं विजयाह हे पार्वति भर्तुः नाम कीर्तय कथय चेत्त्व कीर्तयासि हननतानेनूकी
डाकर्मतनं त्वांतु धियाम्यसि भोर्याहं॥ शिवं धृष्टरः विजयासहास्यमाह सखि परस्याणुशब्दे स्थ
रः वाक्यविजयाह स्थाणुशब्देन कीलक ... स्वामी पशुमहत्थं मावद

उ

यंत्रकालं कृपांकुरवान् तस्मात्कारणात्तातां सा श्वेतासत्य कृपाणं विनं श्वेतंदंष्ट्राचक्रादन्नयान॥ चतुरक्षरं छंद इदम्॥ य३ त्वयि
इति॥ हे राजेंद्र तेतव यशः कीर्तिः समुद्रान् अपर जपाम किंविशिष्टस्य तेस दारो रदरि अंगव तितिस दारोरण एवं
विधायस्त्ररयोयस्य सतस्य कीदृशं यशः सप्रधाने पुनः किं भूतस्य तेउरगारे गैरस्य समानातुल्याञ्च श
कीर्तिः शरीरदीप्तिर्वस्य सततस्य स्वर्णवर्णस्यतस्य यः षड्क्षरं छंद इदम्॥ विद्या मिति॥ भोराजेंद्र त्वत इतानां
विद्याप्रचंड वैरिणां मुदं हर्षं नितं तिविनास यसि किं इव कवाहं इव आरणं पयांस्य॥ उदंभो धारणं उन्नततमे
मेघनां धराणं पर्वतानां मुदं हर्षं नितरा सि इन्मयि षड्क्षरंछंदः ११
पद्मश्रते समुद्रान्तसदारोरगारेः सदारोरगारेः समानोगकोर्तंव५ षड्क्षरं छंदः विद्यामुद्धतानां नितसित्वमिन्दुः
मुदंभो धाराणां मुदंभो धराणां २५ विभातिरामापरमारणस्य विभातिसमापरमारणस्यसदैवतेजोर्जितराज
मानसदैवतेजोर्जितराजमानः २६ सारंगवषसोनिधराजिकाननमगतः सारंगवसानिध्यसारणेण
स्वरगिरेः २७॥
विभातीति॥ हेराजेंद्र तेतवचरणस्य विभाकांतिः संग्रामतेजः सदैवसर्वदा विभाति शोभते किंभूतारणस्य विभाश्रितिरामाश्रितिकां
तोरामोलक्ष्मणाग्रजोयपत्यापुनः किंभूतापरमासर्वोत्कृष्टारामारम्याभमनोहरा रणेअजवत् पितृवत् उर्जितेनबलेनरा
जमानशोभमानसदैवनभायेपनवर्त्ततेयन्नत्सदैवसर्वंवि द्योतज तेजोर्जितराजत्स्वभ्येपेषुमानसन्मा नपूजावायेनसततस्य
मेत्रणाम् हेसदैवतेजोर्जितराजमान २६ सारंगवसानिति अपगिरिवारवर्णनं कथयतिगिरेर्गिरि नारद शिखरेमंदगेका
ननं वनमगतः कुरङ्गा वर्त्तिते भाती तिवीडास्यः कीदृशं वनसारंप्रधानं पुनः किं भूतं

27

रंभारामेति॥ श्रीनेमिनिर्वाणकाव्येरावतकाचलवर्णनं काव्यमिदं उद्धेप्रवकेतेरक्षके त्श्रीनेमे एवंविधाकुभूमिः वर्तते॥
किंभूतारंभारामारंभानां कदलीनां आरामावनानियस्यांसातथा पुनः किंकमलारंभाकमलानामारंभ उत्पत्तिर्य
स्यां सा तामरमणीयाकुरबकैर्वृक्षविशेषैः कमलाशोभायस्यासातथा रमा त्राणरक्षणप्रवरामानारीयस्यासात्र
कुः अकुत्सितः कपुनः किं कु अकेकापक्षंरहितंकंपानीयंमलंतिधारयतीतिमल्लमल्लधारणे अरमत्यधीमै
र्नसैजैः अरक्षितरामाणत्तुराइत्यर्थः पुनः किंकुत्सितोरवकः शब्दोयस्यांतेकुरवकाः कमलाहरिणायस्यासातया
हारीति हारीतिएवाद्रिः पर्वतः कंपानीयंयत्र किंभूताद्रिः हारीतैः पक्षिविशेषैः हारीमनोहारी किंभूत
रंभारामाकुरवकमलारंभारामाकुरवककमला रंभारामाकुरवककमलारंभारामकुरवककमलाहारीत
हारीततमेवधेन्नसेवालसेवालसेरुसमभः जम्बालंजंबालमलस्थानंमंदारमंदारववायुरैद्रिः
नेमिविशालनयनोनयनोदितआरंभातदुक्तिविभवोविभवोयभवः प्राप्नामजनगरान्नगराजितअस्त
तेनवाज्जगदेकनाथः २२
मंपुनतंविस्तीर्णपुनः किंभूतंसेवालसेवावोच्छलसमंपरांतसायत्रततजंबालेपंकेजातंजवाजकमलमत्य
र्थदधानंदधतं किंभूतंकमलंबालमथैराठनवीनकिंभूताद्रिः मंदारः मंदारवृक्षैवमंदारन अत्यगेवायुपत्रस
तथा नेमिरितिश्रयानंतरंभूयावारंवारं श्रीनेमिस्तेनसारथिनाहमनोहरवचाभनितितयेनगांविजगदेकनाथं
विं किंभूतोरेमिः विशालनयनः विस्तीर्णनेत्रनयनंनन्यायमार्गेणनोदिताप्रेरिताः श्रीआसीन् सततआत्र
म्नातः सत्येवाद्युक्तिविभवोयस्यसतथाविं नेमिविभवोनष्टोभवः संसारोयस्मात् सविभवः मंहजगरात् ना
हिछमनगरात्द्वारावत्याः तत्रनगराजिन्गानोराजमानोराद्भूतस्मिन्नगराजिगिरिनारपर्वतेप्राप्तः पुनः किं
जगदेकनाथः २२

१५

पडुपांतिकेष्वितितदिदं कपानीयंकुलमलपर्यैविभातिशोभते पडुपांतिकेषु यस्यजलस्यसमीपेषुसरलाद्रुमकाः
सरलादेवदारवावर्तंते यज्जलमनुलक्षीकृत्यहरिणावापुनर्हरिणाश्चगाउच्चंतिउभावल्यैन भ्रमंतिपवपानी
पेरमाल्मामीछन्यमन्यपरमुत्कृष्टं दैवाम तस्थानंमुदं हर्षमापलम् कांतारंभ्रमावितिः॥ कांता वीरतेद्रे
नीतोरज्ञ्वध्वनिमार्गवर्त्तमानेसातिमधौवसंतस्यप्रवेशप्रारंभेकांतारंभ्रमौबनं भ्रमणंप्रापिककामिनीनां
तारवाचमनोज्ञवाणीदौ कोकिलामत्स्वपितुनकामपिकिंभूतस्यगमधोः कांतानिमयोज्ञान्यमिनीनातार
वाचं २१ विंदोनिकामलानियस्मिसतया

रय

पडुपांतिकेषुसरलासरलायदत्त्वलांतिहरिणातदिदं विभातिकमलंकामलंमुदमेत्यपयं रमापर
मा२२ कांतारम्भमैपिककामिनीनांकांतारवाचंदमस्तो कांतारतेत्रा ध्वनिवर्तमानेकांतारवि
दस्यमधोः प्रवेशेवः २४ स्वकारस्सारहसपकू धृताज्ञासां हंसचपादैत्यसाताहसमाम्र द्विषा
सात्ताहसंततिः २५ गिरांश्रूयतेकोकिलाकोविदारंयतसाबनंविस्फुरत्तो विदारम् मुनीनांवस
त्यमसोकोविदारंतच्छायांचव्याधचक्रंकृतोकोविदारं॥२६॥

चकारेति॥ हंसात्स्कूसाद्विषांसततिः दैत्यसंप्राप्तायाः पुरेसाहसंचकारपुनर्धृताज्ञासासतीहसंमहास्यचकार
चपुनर्यात्तांज्ञा २५ गिरांश्रूयते इति॥ कोकिलाश्रूयतेकिंभूता कोकिलागिरां कोविदावाणीपंडितास्त्र
रमन्त्र्यर्थं यतोयस्मात्कारणात् बनम् विस्फुरत्कोविदारंवर्ततेविस्फुरोविकासंतः कोविदाराःव
णिकाव्यतायस्मिस्तत्तयाअस्मिन्वनेमुनीनांलोकोविदारंनिःकलत्रंयथाभवति तथानसंतिचपु
नरत्रवनेव्याधचक्रंआखेटकसमूहःकृतोकः कृतनिवासनवर्ततेकिंभूतंव्याधचक्रं बीनपक्षिणोवि
दारयति इति विदारम्॥ २६

१५

३०

सा.व. १६ णीं २३ राक्षस्त्रिवृषलग्नेलग्नात्सौम्यैर्निरीक्षितः सद्यः नाशयति सर्वदुरितं मारुत इव तूल
संघातं। २४ शीर्षोदयेषु राशिषु सर्वैर्गगनाधिवासिभिः सूतो शुक्लस्यान्तरिष्टं विलीय
ते घृतमिवाग्निस्थं। २५ तत्काले यदि विजयी शुभग्रहः शुभनिरीक्षितो वश्यं भंजति स
र्वारिष्टं मारुतमिव पादपान्बलः २६ परिवेष्यो गगनचराः क्रूरैरदृष्ट्वावलोकितो हर
ति पापं स्थानं सलिलहृता यो कृतं यथाभास्करं ग्रहणे २७ स्निग्धमदुपवनते जोज्जल
दाभ्ररेखेचराः स्वस्थाः स्वस्थानगतारिष्टं शमयति यथा रजो वृषधराः २८ उदयेगस्त
स्य मुने सप्तर्षीणां तथा शिखिपूर्वाणां सर्वारिष्टं शमयति नश्यति तम इव सूर्योदये जग
तः २९ भृगुवृषलग्ने कर्के रहस्ति गुरुसमस्तपीडाभ्य पृथिवीपतिः प्रसन्नः कृ
तापराधं यथा पुरुषं ३० यस्येति गर्भसमये सरोजदामाभि विस्मयं कुरुते भंजन
कष्टमरिष्टं समस्तदेशे सुधाकरभः ३१ बहवो यदि फलशुभदो योगास्तत्रापि भंज्य
ते कष्टं सूर्यात्रिकोणदृष्टौ यथा हिजातान रेंदुस्य ३२ बुधभार्गवजीवानामेकोपिहि
केंद्रमाश्रितो बलवान् यदि नः क्रूरसहायः सद्योरिष्टस्य नाशाय। ३३ एते सर्वे भंगा
मया निरुक्ताः पुरातनाः सिद्धाः येज्ञानेदिवस विदानरं दुमालभ्यमायाति ३४ इति
श्री सारावल्यां रिष्टभंगाध्याय दशमः १० सुनफानफादुरुधराः क्रमेण योगा भवंति
रविरहितैः वित्तान्त्योभयसंस्थैश्चकेरवचन बोधारव्योहि तैः एतेनयदायोगाः केंद्रय ह १।

भाज्ञो नश्यान्ति भवंति १२ जन्माधिपतिर्बलवान् सुहृद्भिर्वीक्षितः शुभैर्भौमः रिष्टस्य क-
रोति तदा भिरि हरिरिव प्राप्तः संग्रामे १३ जन्माधिपतिर्लग्ने दृष्टः सर्वैर्विनाशयति रिष्टं
पिशाचगण विदलाभ्यां प्रत्येककृतां जनने यथाज्ञीर्णं १४ जन्माधिपतिर्लग्ने सर्वेषां दृ-
षिगोचरे पतितः हंति निशाकर रिष्टं व्याध इव वने मृगं मत्तं १५ सौम्यः स्वगृहे पश्यवापि
सुहृदां वर्गस्थ सौम्योपि वा सं पूर्णाः शुभवीक्षितः शशिधरो वर्गे स्वकीयेथवा शत्रूणामवलो-
कने न पतितः पापैरयुक्तो क्षितो रिष्टं हंति सुडलं दिनपतिः प्रालेयराशिं यथा १६ शशि-
नोनिरीक्षित बुधेयाः राया कूरेषु वा क्वचितो गगने दुरितं चातुर्थिक मिव नश्यंति मुनि
कुसुमशरानस्ये १७ गुरुर्लग्ने भृगुर्वापि जीवे ह्यर्षशतं नरः चंद्ररिष्टं विनश्याश्च ग्रहारि-
ष्टं तथैव च १८ लग्नेश्वरस्य चंद्रस्त्रिदशाद्यपहिवुके शुभग्रहदृष्टः क्षपयति समस्तरिष्टमन्-
नुयातो निरूपरोध इव १९ एको जन्माधिपतिः परिपूर्णबलः शुभग्रहैर्दृष्टः क्षपयति चंद्र-
रिष्टं सिंह इव महागजवलैर्वृंदं २० चंद्ररिष्टभंगः सर्वाणि शमयति बलः स्फुरदं शुजा-
लो लग्नोपगतः प्रशमयेत्स्वराजमंत्री एको बाहू नि दुरितानि सद्रुक्तराशिभन्नापग्र-
क इव शूलधरः प्रणामः २१ सौम्यग्रहैरतिबले खलेष्व पापैर्लग्ने च सौम्यभवनेषु
महर्षिप्रोक्तः सर्वापदातिरहितो भवति प्रसूतः पूजाकरः खलु यथा दुरितग्रहाणां २२
पापो यदि शुभवर्गो सौम्यदृष्टाः शुभाः स्वर्वर्गस्थाः निघ्नंति तदा रिष्टं पतिं विरक्तिं यथारम